

ВІДГУК

офіційного опонента Кобильченка Вадима Володимировича на дисертацію Бондаренко Юлії Анатоліївни «Теоретико-методичні засади корекційного спрямування музичної діяльності дошкільників зі зниженим зором», представлену на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка

Реформування системи освіти осіб із особливими освітніми потребами передбачає розроблення нових теоретичних і методичних підходів до основ навчання, виховання, корекційної та реабілітаційної роботи. Необхідно докорінно оновити зміст навчально-виховного процесу в спеціальних закладах освіти для дітей з порушеним зором, головною метою якого має стати повноцінний розвиток особистості дитини.

Беручи до уваги нагальні проблеми сучасної спеціальної освіти дітей з порушеним зором, обрана Ю. А. Бондаренко проблема може вважатися такою, що відповідає вимогам часу.

Адже відомо, що порушення зору, а тим більш його повна втрата негативно впливають на розвиток психічних процесів, практичну діяльність дитини, становлення та розвиток її особистості. Крім того, редукованість перцептивної сфери суттєво знижує активність дитини в цілому, порушує та ускладнює її взаємодію з навколишнім світом.

Як цілком слушно зазначає автор, у сучасній системі виховання дітей зі зниженим зором музичне мистецтво має надзвичайно широкі можливості для різнобічного розвитку особистості: від традиційного вдосконалення музичних здібностей – до виходу на широкий рівень загальних аспектів її духовного розвитку.

Дане дослідження є актуальним, позаяк присвячене розв'язанню складних теоретичних та прикладних аспектів проблеми в контексті цілеспрямованого виховання особистості дитини зі зниженим зором в дошкільному віці із врахуванням біологічного, соціального та аномального факторів, які характеризують і детермінують цей складний і суперечливий процес.

Дисертація Ю. А. Бондаренко є теоретико-експериментальним дослідженням, в якому представлений узагальнений системний науковий аналіз у царині філософії, загальної та спеціальної педагогіки та психології, дидактики, музичного мистецтва; має вигляд цілісного теоретичного вивчення проблеми розвитку особистості дитини-дошкільника зі зниженим зором відповідно до визначених мети, завдань, об'єкта, предмета, теоретико-методологічних засад. Рецензована робота характеризується вагомою науковою новизною, теоретичною й практичною значущістю.

Слід відмітити широту географії дослідження та значну кількість задіяних в ньому осіб (64 дошкільних навчальних закладів, у яких виховуються й навчаються діти зі зниженим зором із 22 областей України із залученням 64 музичних керівників, 192 вихователів груп і 128 спеціалістів закладів), кількість впроваджень та апробацій результатів на конференціях та семінарах різних рівнів. Примітним є й значна кількість підготовлених за матеріалами дослідження публікацій (3 монографії, 1 навчально-методичний посібник для ВНЗ; 23 статті у наукових журналах і збірниках наукових праць).

Дисертація Ю. А. Бондаренко складається з чотирьох розділів, у більшості з яких представлено великий масив теорії у різних аспектах вирішення означеної автором проблеми, а також висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Відтепер дозвольте зупинитись на аналізі змістовного аспекту дисертації.

У першому розділі дисертації «Вплив музичного мистецтва на формування особистості дитини» розглянуті найважливіші теоретичні, методологічні, психолого-педагогічні, дидактичні засади досліджуваної проблеми; еволюцію думки щодо педагогічного впливу музики на особистість дитини, розкрито виховні, освітні, загальнорозвивальні її можливості, проаналізовані ключові поняття, зокрема такі як «загальнокультурна компетентність дитини», «музична компетентність», «музичний розвиток».

Автор використовує глибокий ретроспективний аналіз розвитку світової думки щодо педагогічного впливу музики на особистість дитини від часів античності до теоретичного обґрунтування цих ідей у XVII ст., появи навчально-

виховних систем у ХХ ст. і використання різних видів музичної діяльності в становленні й розвитку особистості.

Узагальнений теоретичний аналіз показав різні підходи до розуміння ролі музики, музичної діяльності у становленні й розвитку особистості дитини. Науково-практичні здобутки стали провідним орієнтиром у зародженні ідей лікувально-педагогічного впливу музичного мистецтва на особистість дитини з особливими освітніми потребами.

У другому розділі дисертації «Музична діяльність у системі корекційно-розвивальної роботи з дітьми зі зниженим зором у дошкільному навчальному закладі» виділено й охарактеризовано напрями використання музичного мистецтва: психофізіологічний, психотерапевтичний, психологічний та соціально-педагогічний.

У результаті аналізу спеціальної літератури автором виявлено, що музичне мистецтво з початку ХХ сторіччя до сучасного часу розглядається як фактор, що відіграє важливу роль у корекційно-виховній роботі з дітьми з різними порушеннями у психофізичному розвитку, спочатку в напрямі використання музично-ритмічних занять, а надалі – занять із музичного виховання.

Акцентується увага на компенсаторному впливові музики на особистість дитини з порушеннями зору, зазначається, що музичне мистецтво з його видами й засобами спонукає дітей до використання збережених аналізаторів.

У третьому розділі «Сучасний стан організації музичної діяльності в дошкільному навчальному закладі для дітей зі зниженим зором» автором проаналізована існуюча система музичного виховання в дошкільних навчальних закладах дітей цієї категорії, висвітлено рівні обізнаності студентів спеціальності «спеціальна освіта» (спеціалізація «тифлопедагогіка») та «музичне мистецтво» щодо корекційних можливостей музичного виховання дітей зі зниженим зором дошкільного віку, охарактеризовано контингент експериментальної групи та здійснено порівняльний аналіз рівнів музично-особистісного розвитку дошкільників зі зниженим та нормальним зором.

Порівняльний аналіз емпіричних даних на констатувальному етапі дослідження дозволив Ю. А. Бондаренко виявити значне відставання дітей зі

зниженим зором 4-го, 5-го і 6-го років життя від їхніх однолітків із нормальним зором за всіма рівнями розвитку досліджуваних компонентів музично-особистісного розвитку.

У четвертому розділі «Шляхи посилення корекційної ефективності музичного виховання дошкільників зі зниженим зором» представлена авторська модель забезпечення корекційного спрямування системи музичного виховання дошкільників зі зниженим зором, описано її структуру, висвітлено результати впровадження експериментальної системи, подано програму щодо підготовки студентів до відповідної роботи з дошкільниками зі зниженим зором.

У формувальному експерименті автором застосовувалась низка методів, прийомів і засобів музично-особистісного розвитку, які в експериментальному дослідженні побудовані на загальноприйнятій основі з описом специфіки їх використання.

Великим позитивом даної дисертації, який суттєво посилює її прикладну складову, на нашу думку є те, що з метою вирішення проблем методичного забезпечення корекційних занять із музичного виховання дошкільників зі зниженим зором автором розроблено програмно-методичний комплекс, що представлений у програмах із ритміки, музичної логоритміки, горизонтальної ритмопластики та музикотерапії з описом їх організації. Кожна з цих програм спрямована на комплексну реалізацію корекційно-розвивальних завдань з акцентованим впливом на окремі порушені компоненти музично-особистісного розвитку завдяки впровадженню специфічних видів музичної діяльності.

Позитивної оцінки заслуговують також додатки, в яких подано великий обсяг діагностичного інструментарію та численні авторські програми, зокрема корекційного блоку занять із музичного виховання дітей зі зниженим зором.

Усе вищесказане свідчить, що представлена дисертаційна робота є завершеним і цілісним теоретико-експериментальним дослідженням, а зроблені в ньому узагальнення та висновки – теоретично обґрунтовані. Його зміст узгоджується з основними положеннями, висвітленими у змісті автореферату. Дисертант проявив себе як компетентний фахівець, здатний до системного вивчення актуальної й складної наукової проблеми.

• Таким чином, робимо висновок про загальну позитивну оцінку наукового рівня і якості рецензованої дисертації. Разом з тим, вважаємо за необхідне висловити такі зауваження та побажання:

1. Центральним наскрізним поняттям, яким оперує автор, є «музично-особистісний розвиток», але першу згадку про нього ми знайшли лише на ст.130 дисертації у підрозділі 2.3, який має назву «Музична діяльність: змістовий діапазон, структурування, методологічні основи її корекційного спрямування».

На нашу думку, більш доречно було б розглянути його в першому розділі «Вплив музичного мистецтва на формування особистості дитини» поряд із аналізом поняття «музичний розвиток» (ст.35-36, 44-45), позаяк автор на ст.130-131 посилається на визначення «музично-особистісного розвитку» у роботі О. Плеханової, яка визначає його як процес кількісних і якісних змін, що включає аспект музичного та особистісного розвитку. Аспект музичного розвитку, за автором, полягає в накопиченні музичних знань, музичних вражень, досвіду музичної діяльності; тоді як аспект особистісного розвитку полягає у ставленні до світу музики, музичної активності, які відображені в мотивах, потребах, емоційно-оціночному відношенні, в рефлексії музичних вражень тощо.

2. У першому підрозділі другого розділу автором окремо розглядається «лікувально-педагогічний вплив», хоча, на нашу думку, більш логічним було б розглядати його у контексті першого розділу, позаяк саме там автором детально аналізується різнобічний вплив музичного мистецтва на особистість, а саме автором були визначені «рівні виховного (індивідуальний, загальнокультурний, різнобічний), освітнього (теоретичний і практичний), розвивального (індивідуальний, елементарний полімистецький, загальнорозвивальний) впливів на особистість дитини».

Певним чином це призводить до дублювання окремих умовиводів, про які вже йшлося у першому розділі. Це зокрема стосується і впливу на людину мистецтва й музики (с.86 «Усебічний і поліфункціональний вплив на людину мистецтва й музики...»), й «історичного аналізу розвитку зарубіжної думки щодо проблеми впливу музичного мистецтва на особистість» (ст.79-87).

Крім того нам незрозуміло, чому на ст. 93 автор аналізує «соціально-педагогічний напрям впливу музики» в межах даного підрозділу, який присвячений розгляду «лікувально-педагогічного впливу».

До речі, у висновках до 2 розділу автор наголошує на тому, що «у дисертаційному дослідженні виділено й охарактеризовано напрями використання музичного мистецтва: а розділ має назву «Музична діяльність у системі корекційно-розвивальної роботи з дітьми зі зниженим зором у дошкільному навчальному закладі». Хочемо зазначити, що матеріал представлений у розділі надзвичайно широкий, тоді як назва вузька. Більш доцільно, на наш погляд, було б говорити про це в розділі першому, який має відповідну назву «Вплив музичного мистецтва на формування особистості дитини».

3. На с.132. дисертації автор зазначає, що в розробленій структурі корекційного спрямування музичної діяльності було виділено «чотири блоки (музичної спрямованості, музично-когнітивний, музично-праксеологічний, музично-творчий) з *відповідними* (курсив наш) компонентами музично-особистісного розвитку (МОР): *потребово-мотиваційний, емоційно-ціннісний, когнітивний, психомоторний, креативний*». Тобто, блоків було чотири, а компонентів – п'ять.

4. Оскільки автором у структурі музично-особистісного розвитку було виділено п'ять компонентів, то було б цілком доречно проводити його дослідження саме за цими компонентами, тим більш, що автор на с.167 й сам зазначає, що «у контексті нашого дослідження поняття компоненти ми розглядаємо як взаємопов'язані і взаємозалежні досліджувані складові музично-особистісного розвитку, які об'єднуючись в єдине цілісне утворення, впливають на якісну й кількісну характеристику узагальнених рівнів музично-особистісного розвитку».

Тому нам не зрозуміло, для чого було дублювати їх напрямками дослідження, позаяк на с.166. автор зазначає, що «відповідно до розробленої структури корекційного спрямування музичної діяльності виділено п'ять напрямів вивчення музично-особистісного розвитку дошкільників зі зниженим зором:

музично-мотиваційний, музично-емоційний, музично-когнітивний, музично-праксеологічний та музично-творчий».

5. На жаль, в констатувальній та формувальній частинах дослідження автор подає експериментальні дані в тексті дисертації, а не в таблицях, що суттєво утруднює сприймання наведених кількісних даних. Крім того, на підтвердження ефективності розробленої автором експериментальної системи свідчить лише одна діаграма (с.387).

6. Вважаємо, що зміст «теоретичних і практичних занять (с.397-406) краще було б подати у додатках.

Вказані зауваження стосуються лише певних аспектів досліджуваної проблеми і суттєво не впливають на наш загальний позитивний висновок щодо рецензованої роботи. За науковою новизною, критеріями теоретичної і практичної значущості дисертація Ю. А. Бондаренко «Теоретико-методичні засади корекційного спрямування музичної діяльності дошкільників зі зниженим зором» є фундаментальною науковою працею, оскільки є вагомим внеском у теорію та практику сучасної корекційної педагогіки. Автореферат відображає основний зміст дисертації. Результати дослідження пройшли солідну апробацію та знайшли відображення у значній кількості публікацій.

Таким чином, дисертація «Теоретико-методичні засади корекційного спрямування музичної діяльності дошкільників зі зниженим зором» повністю відповідає встановленим вимогам ДАК МОН України до докторських дисертацій, а її автор – Юлія Анатоліївна Бондаренко заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник
лабораторії тифлопедагогіки
Інституту спеціальної педагогіки
НАПН України

В. В. Кобильченко